

Suostutteleva ja tuottava valta aikuiskansalaista koskevassa koronapandemian kriisiviestinnässä

Suvi Raitakari, Marja Hekkala & Mikko Ilmoniemi

COVID-19-pandemia¹ eli maailmanlaajuisesti leviävä vakava virustauti aiheutti kevästä 2020 alkaen terveysuhan, jolla on laajoja vaikutuksia koko väestöön myös Suomessa (esim. Hiilamo 2021; Häikiö ym. 2021). Viittaamme tässä tekstissä kyseiseen terveysuhkaan koronapandemian tai koronaolosuhteiden käsitteillä. Koronapandemian hallinta perustuu ennen kaikkea valtiollisiin ja aluehallinnollisiin pakkorajoituksiin ja koko kansalle suunnattuun kriisiviestintään. Pakkoon perustuvassa hallinnassa julkinen valta pyrkii vähentämään viruksen leviämistä rajoittamalla ihmisten kokoontumisia, esimerkiksi sulkemalla julkisia tiloja ja säätelemällä ravintoloiden toimintaa. Kriisiviestintä koronaolosuhteissa on ollut massiivista kansallista ja paikallista tiedotus- ja valistustoimintaa, jossa kansalaisia ohjataan pysymään kotona, välttämään kontakteja, pesemään käsiä, tekemään etätöitä, käyttämään kasvomaskeja ja ottamaan viruksen aiheuttamalta taudilta suojaava rokote heti, kun se tuli mahdolliseksi. Viestinnän rooli koronapandemian hallinnassa huomioitiin myös Suomen hallituksen maaliskuussa 2020 antamassa lisätalousarviossa, kun Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (jatkossa THL) toteuttamaan kansalaistiedotukseen ja -valistukseen kohdistettiin lisämäärärahaa (Valtioneuvosto 2020).

1 Luku on kirjoitettu osana *Korona yhteiskunnan marginaaleissa – asunnottomuus-osahanketta* (2021–2023, Sosiaali- ja terveysministeriö, Euroopan sosiaalirahasto).

Lähestymme tässä luvussa koronapandemian kriisiviestintää tapauksena, joka tekee näkyväksi suostuttelevaan ja tuottavaan valtaan perustuvaa aikuiskansalaisen hallintatapaa (Foucault 1988; 1991; Helén 2004). Tällaisessa hallintatavassa julkinen valta opastaa, suosittaa ja vastuullistaa, mutta ei pakota aikuiskansalaisiaan toimimaan tietyllä, normaaliksi määritetyllä tavalla. Hallinta perustuu ensinnäkin suostutteluun eli pyrkimykseen saada aikaan aikuiskansalaisissa vapaaehtoisia, hallinnan kannalta toivottavia käyttäytymismuutoksia ”yleisen edun” nimissä käyttämällä erilaisia asiantuntijatietoon ja kielenkäyttöön pohjautuvia tekniikoita (ks. Rose 1990; 2000; Miller & Rose 2008). Toiseksi hallinnan tavoite on tuottaa aikuiskansalaisia, joilla on vahva toimijuus ja jotka ohjaavat itseään julkisen vallan hyväksi katsomalla tavalla, ja näin tuottaa turvallisuutta ja hyvää elämää. Kuljetamme läpi tekstin käsitteparia suostutteleva ja tuottava valta kuvaamaan sitä hallintatapaa, johon kriisiviestintä perustuu ja jota se ilmentää.

Tarkastelemme analyysissamme kansallisten viranomaisten ja hallituksen viestintämateriaaleista ensinnäkin sitä, millaista aikuiskansalaisen kategoriaa koronapandemian kriisiviestintä rakensi vuonna 2020, ja miten kriisiviestinnässä tunnistettiin aikuiskansalaisten väliset erot. Toiseksi tulkitsemme, miten edellä mainitut kategorisoinnit toimivat suostuttelevaan ja tuottavaan valtaan perustuvana hallintana.

Ihmisten erilainen kyky, mahdollisuus ja kapasiteetti saavuttaa koronaviestintää ja toimia sen mukaisesti perustuu sosiaalisiin eroihin. Koronaolosuhteissa tunnistettiin, että osa ihmisryhmistä tarvitsee erityistä suojelua ja poikkeusten laatimista yleisiin toimintaohjeisiin. Myös kriisiviestijän, Suomen hallituksen ja viranomaisten, on toiminnassaan huomioitava, että samat toiminta- ja rajoitusohjeet eivät sovellu kaikille. Siten lähtökohtamme ja alustava havaintomme oli, että kriisivies-

tintä yhtäältä perustuu aikuiskansalaisen kategoriaan ja siihen kulttuurisesti liitettyihin tavallisuuden ja vastuullisuuden merkityksiin. Toisaalta viestinnässä myös tuotetaan aikuiskansalaisten välisiä eroja ja sen myötä tulkintaa heistä, jotka eivät asetu aikuiskansalaisen kategoriaan vaan sen ulkopuolelle eli marginaaliin (ks. marginaalisuudesta erojen tuottamisena Juhila 2006; 2018). Liitämme ”tavallisen” aikuiskansalaisen kategoriaan usein itsenäisyyden, täysivaltaisuuden ja aktiivisuuden kaltaisia määreitä (esim. Marin 2005, 45; Juhila 2008, 90; Raitakari & Permin Berger 2017; Raitakari ym. 2022). On kuitenkin paljon tilanteita, joissa aikuiskansalaisen odotuksiin vastaaminen on äärimmäisen vaikeaa tai mahdotonta. Esimerkiksi koronapandemian kriisiviestinnässä eroa tehdään ennen kaikkea niiden aikuiskansalaisten, jotka ”kykenevät” ja jotka ”eivät kykene” selviytymään koronaolosuhteista ilman erityistä suojelua, välillä.

Taustoitamme luvussamme aluksi aikuiskansalaisen kategorian tarkastelua valtionhallinnon kriisiviestinnän peruslähtökohdilla. Tämän jälkeen jäsenämme koronapandemian hallintaa suostuttelevan ja tuottavan vallan käyttönä (Juhila 2009; Juhila ym. 2017; Raitakari ym. 2019). Aineiston kuvauksen jälkeen kerromme, kuinka sovellamme kategoria-analyysin lähtökohtia (ks. Jokinen ym. tässä teoksessa), kun teemme tulkintaa aikuiskansalaisen kategorian määrittymisestä osana suostuttelevan ja tuottavan julkisen vallan käyttämistä. Johtopäätöksissä vedämme yhteen lähtökohtiamme ja havaintojamme.

Julkisen vallan kriisiviestinnän lähtökohtia

Koronapandemiaa koskevassa julkisen vallan kriisiviestinnässä on kyse valtionhallinnon erikoistilanteesta. Tavoitteena on merkittävänä pidetyn terveysuhan torjuminen ja hallinta. Krii-

siviestintä sisältyy laajempaan kriisihallinnan käsitteeseen (ks. kriisihallinnan käsitteestä esim. Rapeli 2017, 19–20). Keskeisiä kriisiviestinnän yleisperiaatteita ovat saavutettavuus, vakuuttavuus, uskottavuus, selkeys, rauhallisuus, toiveikkaus ja haluttuun toimintaan kannustaminen, oli kyseessä sitten terveys-, ympäristö- tai imagokriisi tai sotilaallinen kriisi (ks. Huhtala & Hakala 2007). Kriisiviestinnässä ongelmiksi voivat muodostua tilannekuvan epäselyys, tilanteen nopea muuttuminen sekä väärin ja keskenään ristiriitaisten tietojen leviäminen (Valtioneuvoston kanslia 2019).

Kriisiviestinnässä on kyse nopeatempoisesta, ajantasaisesta perusviestinnästä, jossa tavoitteena on välittää kansalaisille tietoa ja tuottaa tilannekatsauksia käsillä olevasta kriisistä. Olennaista on myös eri tahojen motivointi toimimaan yhdessä, jotta tarvittavia ratkaisuja voidaan toteuttaa. Kriisiviestintä on käytännössä uhkien kartoittamista ja arviointia, ohjeiden antamista, varoittamista, ennakoimista, muutoksista ja jatkotoimenpiteistä tiedottamista sekä kriisin tai poikkeusajan jälkeiseen elämään tukemista. Avoimella, tasapuolisella ja vastuullisella viestinnällä rakennetaan kansalaisten yleistä luottamusta viranomaisten toimintaan. (Turvallisuuskomitea 2017, 32; Valtioneuvoston kanslia 2019, 29–35.)

Valtionhallinnon, kansallisten viranomaisten ja kuntien viestintävelvoite perustuu lainsäädäntöön². Alaviitteessä mainittujen lakien käyttöönotto perustuu aina tulkintaan siitä, että yhteiskunnan toimintakykyä ja kestävyyttä uhkaa jokin laajamittainen kriisi. Kriisiviestinnässä on näin kyse myös näkemyksen muodostamisesta siitä, onko kyseessä kriisi, ja jos on, millainen

2 Keskeisiä sääädöksiä ovat laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999), hallintolaki (434/2003), asetus viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta (1030/1999), perustuslaki (731/1999) ja kuntalaki (410/2015). Poikkeusolojen hallintaa ja viestintää määrittävät valmiuslaki (1552/2011) ja puolustustilalaki (1083/1991).

kriisi on kyseessä. Tehdyillä tulkinnoilla rakennetaan kriisiajan sosiaalista todellisuutta.

Normaali- ja poikkeusoloissa viestintävastuu kuuluu toimintaa johtavalle viranomaiselle, joka suunnittelee ja toteuttaa viestintää yhteistyössä muiden asiaan liittyvien tahojen kanssa (Valtioneuvoston kanslia 2019). Koronapandemiassa kriisiviestinnän vastuutahoja ovat Suomen hallitus, THL, aluehallintoviranomaiset, alueelliset pandemiaohjausryhmät, kunnat ja paikalliset terveystoimikunnat. Monitoimijaisessa verkostossa on huolehdittava siitä, etteivät eri tahot viesti keskenään ristiriitaista tietoa tilanteesta. Väestöä puhutellaan ja pyritään tavoittamaan monen eri viestintäkanavan kautta yhtäaikaaisesti. (Valtioneuvoston kanslia 2019, 13, 24.) Koronapandemian aikana tutuiksi ovat tulleet hallituksen ja THL:n tiedotustilaisuudet ja tiedotteet, osin reaaliaikaista tietoa välittävät sairaanhoitopiirien ja kuntien verkkosivut, viranomaisten sosiaalisen median kanavat sekä erilliset puhelinpalvelut. Globaali koronapandemia hallitsi valtakunnallista uutisointia maaliskuusta 2020 alkaen aina kevääseen 2022 saakka, kunnes Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan uutena kansainvälisenä kriisinä alkoi saada koronapandemiaa enemmän tilaa uutisoinnissa.

Viestintä on tärkeä rakennuspalikka myös kansakunnan ja sen toimijoiden henkisessä kriisinkestävyudessa, jolla tarkoitetaan kykyä kestää kriisitalanteiden aiheuttamia henkisiä paineita ja selviytyä niiden vaikutuksilta (Turvallisuuskomitea 2017, 22). Kriisiviestinnällä voidaan myös pyrkiä varmistamaan, että kansalaisten perusoikeus tietoon viranomaisten julkisista päätöksistä ja niiden valmistelusta toteutuu (Valtioneuvoston kanslia 2019, 12). Oikeus tulla informoiduksi ajantasaisten ja oikeiden tietojen perusteella on osa tiedollista itsemääräämisoikeutta (Voutilainen 2019, 84). Ihminen voi tehdä omaa elämäänsä koskevia informoituja päätöksiä vain riittävillä tiedoilla ja siltä osin

toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan myös kriisitilanteessa. Tästä näkökulmasta julkista valtaa käyttävät tahot ovat velvoitettuja tuottamaan ja viestimään jokaiselle kansalaiselle saavutettavissa olevaa tilannetietoa. Velvoite ei ole kuitenkaan siinä mielessä ehdoton, että kansalaisen oikeus tietoon menisi yhteiskunnan yleisen turvallisuuden tai toisten luonnollisten henkilöiden etujen ja oikeuksien turvaamisen ohi (emt. 84). Kriisiviestinnän tavoitteena on saada väestö toimimaan kriisitilanteessa julkisen vallan toivomalla tavalla. Jatkossa tarkastelemme, kuinka tämä edellyttää suostuttelevan ja tuottavan vallan käyttöä.

Suostutteleva ja tuottava valta koronapandemian hallintakeinona

Koronapandemian hallinta tekee näkyväksi hallinnan tutkimuksen peruskysymyksen eli miten hallita ja saada vapaassa demokratiassa vapaat yksilöt toimimaan julkisen vallan, kulloisenkin hegemonisen diskurssin (ks. Jokinen ym. tässä teoksessa) ja yhteiskunnallisen ymmärryksen näkökulmasta ”oikein” ja halutulla tavalla (Juhila 2009; Juhila ym. 2017). Hallinnalla tarkoitamme annetussa kontekstissa julkisen vallan pyrkimyksiä ja keinoja, joilla ohjataan ja muokataan ihmisten itsensä hallintaa ja käyttäytymistä kohti tiettyjä päämääriä (ks. Dean 1999, 2–3, 11). Käytämme hallinnan subjektista ja objektista aikuiskansalaisen käsitettä (ks. subjektivoivasta ja objektivoivasta vallasta Juhila 2009). Käsite ilmentää oletustamme, että hallinta perustuu vastuullisen ja normaalin aikuisen kategorian tuottamiseen ja sen mukaisen käyttäytymisen ohjaamiseen (ks. Marin 2005, 45; Juhila 2008, 90–93; Raitakari & Juhila 2011; Jokinen ym. tässä teoksessa). Olemme tietoisia, ettei koronapandemian kriisiviestintä kohdistu vain Suomen kansalaisiin tai täysi-ikäisiin vaan koko väestöön. Julkinen valta ei

kuitenkaan puhuttele tai vastuullista alaikäisiä samalla tavalla kuin täysi-ikäisiä.

Hallinnassa on kyse julkisen vallan ja vapaan aikuiskansalaisen välisestä suhteesta, osapuolten keskinäisestä määrittelemisestä (esim. Lemke 2001, 191). Valta(suhteet) ymmärretään sosiaalisissa suhteissa ja käytännöissä neuvoteltaviksi ja määrittyviksi. Tällöin olennaista on tarkastella, miten jotkin tietämisen tavat saavat tietyssä kontekstissa kiistattoman ”totuuden” aseman ja millaisia vallan käytön ja toimimisen mahdollisuuksia ne tarjoavat eri ihmisille (ks. Jokinen & Juhila 2016, 75). Liberaalia politiikkaa edustavissa länsimaissa julkisen vallan käytön lähtökohtana on, että aikuiskansalainen itsenäisenä ja vapaana toimijana omaksuu julkisen vallan näkemyksiä tuottavasta ja hyvästä elämästä. (Esim. Rose 1990; Dean 1999, 15–16; Juhila ym. 2017; Raitakari ym. 2019.) Julkinen valta pyrkii välttämään pakkokeinoja ja ensisijaisesti muovaamaan ihmisten ajattelua ja käyttäytymistä ”etäältä” esimerkiksi hyödyntämällä asiantuntijatietoon perustuvia ohjeistuksia, suosituksia, tavoitteenasetteluja ja moraalisia normeja (Helén 2004). Tästä toimintatavasta käytetään myös termiä infomaatio-ohjaus.

Kutsumme *suostuttelevaksi ja tuottavaksi vallaksi* hallintatapaa, jossa julkinen valta opastaa, suosittaa ja vastuullistaa, mutta ei pakota aikuiskansalaista toimimaan tietyllä tavalla – esimerkiksi välttämään sosiaalisia kontakteja ja pysymään kotona (ks. Jokinen ym. tässä teoksessa). Kuten Kai Alhanen (2007, 122) toteaa Foucault’hon viitaten, ”valtasuhteessa toinen osapuoli pyrkii ohjaamaan toisen osapuolen toimintaa”. Kyseisessä hallintatavassa ei siten ole tavoitteena ”tukahduttaa” aikuiskansalaisen toimintavapautta, vaan pikemminkin suostutella hänet aktiiviseksi osalliseksi julkisen vallan määrittämään hyvän terveyden ja elämän ”projektiin” ja muuttamaan itse omaa toimintaansa ja käyttäytymistään. *Suostuttelu* on siis vallan käytön keino, ja sen

toivotaan tuottavan tietynlaista käyttäytymistä. Tässä merkityksessä vallan käyttö on tuottavaa. Tiivistetysti voidaan todeta, että ”valta tuottaa subjektit” (Juhila 2009, 56; ks. myös Alhanen 2007, 120–121) eli itseään hallitsevat aikuiskansalaiset.

Suostutteleva ja tuottava valta perustuu pandemiaolosuhteissa erityisesti tieteelliseen tietoon. Sen avulla ihmisten toimintaa pyritään suuntaamaan kohti kriisin torjuntaa ja siinä selviytymistä mittaamalla, laskemalla sekä tuottamalla tilastotietoa, arvioita, todennäköisyyksiä ja ennusteita koronapandemian luonteesta, vaikutuksista ja etenemisestä (ks. tieteelliseen tietoon perustuvasta hallinnasta esim. Helén 2004; Juhila 2009). Tästä esimerkkeinä ovat kriisiviestinnässä esitetyt luvut koronavirustartuntojen määrästä ja tautiin kuolleista sekä ennusteet koronapandemian kehittymisestä tai sairastumisriskistä. Pyrkimyksenä on hallita koronapandemiaa tuottamalla kuvaa ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta sekä viestimällä aikuiskansalaisille tieteelliseen tietoon perustuvia hygieni- ja toimintaohjeita. Näin aikuiskansalaista informaatio-ohjataan terveysturvalliseen elämään. Suostutteleva ja tuottava valta kätkeytyy siihen sosiaaliseen ja kulttuuriseen vuorovaikutukseen, jossa tuotetaan (tieteellisiä) tosiasioita, joista muokkautuu normaaliuksia ja normeja, joita kohti aikuiskansalaisen tulee ojentautua. Silloin vallan käyttö on hienovaraista, ohjaavaa, ”hyvän” ja ”kunnan” aikuiskansalaisen ideaaliin perustuvaa ja sitä tuottavaa.

Mikäli vapaaehtoisuuteen perustuvat keinot eivät kuitenkaan riitä, erilaiset sanktiot, seuraamukset ja pakkokeinot ovat osa hallinnan keinovalikoimaa myös liberaaleissa länsimaissa (esim. Rose 2000; Juhila ym. 2017). Koronaolosuhteissa on esimerkiksi välitetty tietoa, että kokoontumis- ja liikkumisrajoitusten kaltaisia pakkokeinoja käytetään, mikäli viruksen leviämistä ei saada suosituksilla ja vapaaehtoisuuteen perustuvilla toimilla

hallintaan. Tämä viesti sopii hyvin liberaaliin politiikkaan perustuvaan hallintaan, jossa pakkokeinoja käytetään usein ”pelotteena” vahvistamassa suostuttelevaa ja tuottavaa valtaa. Pakko- ja sanktiokeinoja käytetään etenkin niiden aikuiskansalaisten hallitsemiseen, jotka määrittyvät ”vaarallisiksi” itselleen tai toisille. Pakkokeinoja oikeutetaan koko kansan edulla ja sillä, etteivät tietyt aikuiskansalaiset käytä tai kykene käyttämään vapauttaan ja vastuutaan ”oikein”.

Tämä tuo hyvin esille sen, ettei suostutteleva ja tuottava valta ole neutraalia tai salli ”rajatonta” vapautta. Se määrittää vapauden ehdoksi ”vastuullisuuden” ja ”normaalin”. Suostutteleva ja tuottava valta perustuu eronteolle normaalin ja epänormaalin, tavallisen ja epätavallisen sekä toivottavan ja ei-toivot-tavan käyttäytymisen ja elämäntavan välillä. (Esim. Dean 1999; Brown & Baker 2012; Juhila ym. 2017.) Samalla tuotetaan raja tavallisen ja marginaalisuuden välille. Juuri tämän rajan määrittelemisessä hyödynnetään tieteellistä ja asiantuntijuuteen perustuvaa tietoa, esimerkiksi koronapandemiassa tartuntatauti-lääkärit ovat avainasemassa määrittämässä tarvittavia ja vastuullisia toimintatapoja.

Normaali ei ole kuitenkaan neutraali tieteellinen tosiasia, vaan siihen sisältyy aina myös ilmiöiden ja ihmisten arvottamista. Normaali on moraalinen ”mittatikku”, johon aikuiskansalaisen tulee pyrkiä mutta josta voidaan myös kiistellä ja neuvotella esimerkiksi julkisessa keskustelussa. Kun tiedämme, mikä on kulttuurisesti määritetty normaaliksi, on mahdollista verrata yksilön toimintaa suhteessa normaaliksi miellettyyn käyttäytymiseen. Tällöin rajanveto sallitun ja kielletyn välillä tulee näkyväksi. Normi on siten hallinnan väline tavoitteiden asettamiseen, yksilöiden keskinäiseen vertailuun, arvottamiseen sekä kontrolliin ja näin yhteiskunnallisen järjestyksen tuottamiseen.

Voidaan olettaa, että koronaolosuhteissa normaali ja siihen pohjautuvat normit määrittyvät osin eri tavoin kuin normaalioloissa. Kirsi Juhila osuvasti toteaa (2009, 55), että ”tavoiteltavan muutoksen suunnan, normaaliuden määreet ovat aikaan ja paikkaan sidottuja”. Esimerkiksi normaalioloissa eristäytymistä kotiin pidetään usein epätoivottavana ja hyvinvointia uhkaavana, kun taas koronaolosuhteissa se on suositeltavaa. Normaalit ja normit myös muuttuvat yhteiskunnassa, ja aikuiskansalaisten odotetaan sopeutuvan kulloinkin määritettyyn ”uuteen normaaliin”.

Koronapandemian kriisiviestinnässä valtaa määritellä hyväksyttävä ja normaali toiminta poikkeusolosuhteissa käyttävät erityisesti Suomen pääministeri ja hallitus, THL, ministeriöt ja aluehallintoviranomaiset. Heillä odotetaan olevan tietoa ja kompetenssia tuottaa ja arvioida tarkoituksenmukaisia ohjeita kriisistä selviytymiseksi. Kriisiviestinnän katsotaan olevan julkisen vallan vastuulla, kun taas aikuiskansalaista vastuullistetaan noudattamaan kriisiviestinnässä annettuja ohjeita. Julkisen vallan kriisiviestintä kytkeytyy velvollisuuteen suojella kansaa pandemiaksi määritellyltä, koronaviruksen aiheuttamalta sairastumiselta ja kuolemalta.

Valtakunnallisten viranomaisten julkinen viestintä tutkimuksen kohteena

Hyödynämme luonnollista eli tutkimuksesta riippumatta tuotettua media-aineistoa (Juhila 2021b). Käytämme osaa Tampereen yliopistossa sosiaalityön tutkinto-ohjelmassa kerätystä ”Sosiaalityö, korona ja julkinen viestintä” -aineistokokonaisuudesta (Hekkala & Pekkarinen 2021). Kaikkinensa aineisto sisältää Suomen valtakunnallisten viranomaisten ja muutaman kunnan sekä suomalaisten päämedioiden (Yle,

Helsingin Sanomat ja Aamulehti) koronapandemiaan liittyvää uutisointia vuoden 2020 tammikuusta syyskuun alkupuolelle. Tämä ajanjakso pitää sisällään tapahtumat koronapandemian alkujasta, tartuntamäärien laskusta ja rajoitusten lieventämisestä kesää kohti sekä niin sanotusta koronapandemian toisen aallon alkuvaiheesta syksyllä 2020. Aineiston keräämisessä käytettiin laajaa teemaa ”koronapandemia ja sosiaalityö”. Aineisto sisältää monenlaisia sosiaaliturvaan, osallisuuteen, eriarvoisuuteen, sosiaaliseen haavoittuvuuteen sekä sosiaaliin ja ihmisoikeuksiin liittyviä tekstejä ja kuvia. Koko aineisto on yhteensä 3 147 sivua. (Emt.)

Tämän luvun tutkimustehtävää varten rajasimme aineiston siten, että se kattaa valtakunnallisten viranomaisten eli aluehallintoviraston, opetus- ja kulttuuriministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), valtioneuvoston, valtioneuvoston kanslian ja Valviran julkisilla internetsivuilla julkaistut tiedotteet ja uutiset. Näin aineisto rajautui yhteensä 576 sivuun. Jatkoimme aineiston rajaamista kahdella kriteerillä. Ensiksi etsimme ja valitsimme tekstiaineistosta ne kohdat, joissa kansalliset viranomaiset ja pääministeri viestivät alueellisille viranomaisille ja kunnille siitä, millä tavalla kuntalaisia tulee tukea ja peruspalveluita järjestää koronaolosuhteissa. Toiseksi erittelimme tämän tutkimuksen aineistoksi ne tekstikohdat, joissa samat tahot puhuttelevat ja ohjeistavat suoraan kansalaisia koronapandemian suojautumiskeinoista ja rajoituksista. Näin saimme rajattua 34-sivuisen tekstiaineiston, jonka avulla pystymme vastaamaan tutkimuskysymyksiimme. Esittelemämme aineisto-otteet kuvastavat ensinnäkin aineiston kriisiviestinnässä vallitsevaa ja toiseksi poikkeuksellista tapaa puhutella ja kategorisoida aikuiskansalaista.

Kategorioiden tulkitsemisen lähtökohdat ja niiden soveltaminen koronaviestinnän analyysissa

Analyysimme pohjautuu lähtöoletukseen ja aineistosta teemmämme alustavaan havaintoon siitä, että kriisiviestinnässä käytetty suostutteleva ja tuottava valta perustuu ennen kaikkea tietynlaisen aikuiskansalaisen kategorian tuottamiseen ja kategorian mukaisen käyttäytymisen esittämiseen ”oikein” toimimisenä ja välttämättömyytenä. Tulkinnan tuottaminen siitä, millaista aikuiskansalaisen kategoriaa koronapandemian kriisiviestinnässä rakennettiin vuonna 2020 ja miten kriisiviestinnässä tunnistettiin aikuiskansalaisten väliset erot, edellyttää perehtyneisyyttä konstruktionistisessa tutkimuksessa esitettyihin kategorioiden muodostamisen ja niiden tulkitsemisen lähtökohtiin.

Ihmisten ja asioiden luokittelu on olennainen osa ihmisten keskinäistä kanssakäymistä. Ilman sitä ihmisten olisi mahdollonta ymmärtää toisiaan erilaisissa tilanteissa ja koordinoita yhteistä toimintaa. Kun puhutaan kategorioista ja niiden tutkimuksesta, Harvey Saksin tutkimustyö määrittyy keskeiseksi (esim. Lepper 2000; Mäkitalo 2014). Hän oli kiinnostunut ensisijaisesti tavoista nimetä ja luokitella itseä ja muita eli persooniduisia kategorioista sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Juhila 2021a). Meikin keskityimme analyysissa tapaan, jolla kriisiviestinnässä puhutellaan ihmisiä ja ihmisryhmiä.

Arkielämässämme tunnistamme ihmisiä sijoittamalla heidät erilaisten kategorioiden jäseniksi ja orientoidumme toiminnassamme näiden kategorioiden mukaisesti (esimerkiksi asiakas, opiskelija, sosiaalityöntekijä, maahanmuuttaja tai asunnoton). Näin on myös valtakunnallisten viranomaisten viestinnässä, josta voi tunnistaa esimerkiksi työssäkäyvän ja riskiryhmään kuuluvan aikuiskansalaisen. Jokaista ihmistä voidaan kuvata monella eri kategoriolla eri tilanneyhteyksissä, eli heillä on jäsenyys yhtäaikaaisesti useassa eri kategoriassa. Toimijat tekevät

kuvauksissaan aina tilannekohtaisia valintoja siitä, mitä kategorisointeja kulloinkin käyttävät. Kategorioista myös neuvotellaan ja kiistellään, ja niitä tuotetaan ja tulkitaan eri tavoin eri tilanteissa vaihtuvia tavoitteita varten. (Juhila ym. 2012.) Voidaan muun muassa kiistellä siitä, toimiiko henkilö vastuuttomasti koronaolosuhteissa, kun hän uskaltautuu käymään kuntosalilla tai riskiryhmään kuuluvan henkilön luona kylässä, ja täyttääkö hän näin ”vastuuttoman” aikuiskansalaisen kategorian tunnuspiirteet vai ei.

Tunnistamme ja tulkitsemme kategorioita kulttuurisen tiedon varassa (Eglin & Hester 1997; Mäkitalo 2014): tiedämme esimerkiksi sen, mitä ”pääministeri” tai ”asiantuntija” tarkoittavat ja mitä näihin kategorioihin nimettyjen henkilöiden voi olettaa tietävän, sanovan, tekevän ja käyttäytyvän tai mistä olevan vastuussa. Kategorioihin sisältyvä tieto muodostaa kulttuurisen tietovarannon, jonka varassa tuotamme ymmärrystä sosiaalisesta todellisuudesta, esimerkiksi koronapandemiasta, ja otamme selkoa siitä, mitä kulloinkin tapahtuu, kuka on kukin ja mitä voimme keneltäkin odottaa ja edellyttää (Sacks 1992, 40–41; Lepper 2000). Kategoriat ja niiden käyttö kertovat paljon myös ajasta, jossa elämme, ja siitä, mitä pidämme normaalina, arvokkaana, ongelmana, terveysuhkana tai poikkeavana käyttäytymisenä. Yhteiskuntaa tuleekin tutkia ennen kaikkea toimintana (tässä tutkimuksessa julkisena kriisiviestintänä), jossa kategorisointi on keskeisessä roolissa.

Kategorisointia voidaan lähestyä myös tämän tutkimuksen tavoin suostuttelevan ja tuottavan vallan yhtenä kielellisenä keinona. Kategorioita tuottamalla määritellään ja kuvataan toimijoita, kuten julkista valtaa ja aikuiskansalaista sekä näiden välisiä suhteita. Tuotetut kategorisoinnit ilmentävät normatiivisia oletuksia ja tavoiteltua moraalista järjestystä, jota suostuttelevalla ja tuottavalla vallan käytöllä pyritään saavuttamaan ja ylläpitä-

mään. Siten suostutteleva ja tuottava valta kytkeytyy kielenkäytössä tehtyihin käsitevalintoihin ja kategorisointeihin eli ihmisten ja ei-elollisten objektien luokitteluihin.

Kategorioihin liittyy niin sanottu *päätelmäriikkaus*. Kategorioita täsmentäviä määreitä ei aina kirjoiteta auki, vaan ne oletetaan olevan lukijan tai kuulijan tiedossa (Mäkitalo 2014). Esimerkiksi aikuisen kategoriaan kuuluvan oletamme kulttuuri-estisesti olevan täysi-ikäinen, vastuullinen ja järkevästi käyttäytyvä (Raitakari & Juhila 2011). Kategoriasidonnaisia määreitä ovat toiminnot (aikuinen noudattaa ohjeita), ”luonnolliset” ominaisuudet (aikuinen on täysi-ikäinen), oikeudet (aikuinen voi käyttää valinnanvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan), velvollisuudet (aikuinen tulee käyttää oikeuksiaan vastuullisesti), tiedot (aikuinen on koulutettu ja seuraa aikaansa) sekä kompetenssit (aikuinen kykenee hakemaan tietoa ja toimimaan ohjeiden mukaisesti) (ks. Juhila ym. 2012).

Päätelmäriikkauteen liittyy myös se, että tunnistamalla tavalliset tavat tuottaa kategorisointeja ja niihin liittyviä määreitä tiedämme myös sen, milloin niistä poiketaan. Tällöin kyseessä on epätyypillinen, marginaalinen sosiaalinen tilanne, joka edellyttää epätyypillistä kategorisointia (esimerkiksi aikuinen ei kykene huolehtimaan itsestään tai ottamaan vastuuta).

Analyysimme kannalta on keskeistä, että kategoriat muodostavat *kategoriapareja* (Sacks 1972; Juhila ym. 2012), kuten opettaja ja oppilas, vanhempi ja lapsi tai asiakas ja työntekijä. Tämän luvun kontekstissa on olennaista tarkastella, miten kategoriapari julkisen vallan käyttäjä ja aikuiskansalainen muodostuu. Käytämme tekstissä muualla julkisen vallan käyttäjästä lyhyempää ilmaisua ”julkinen valta”, joskin silloin ei ole kyseessä enää personoitu vaan ei-personoitu kategoria. Kun kategoriaparissa kuvataan yhtä osapuolta, tullaan samalla tehneeksi olettamuksia myös toisesta osapuolesta. Kategoriaparin osa-

puolille määrittänyt erilaisia vastuita ja rooleja. Jos julkisen vallan vastuulle määrittänyt esimerkiksi elämän suojeleminen, tilannekuvan luominen ja ohjeiden antaminen, vastaavasti aikuiskansalaiselle määrittänyt vastuu seurata yhteiskunnallista tilannetta ja noudattaa ohjeita. Kansalaisen kategoriaan sisältyy samoja oletuksia vastuullisuudesta kuin aikuisen kategoriaan. Molempien kategorioiden jäseniin liittyvät tietyt oikeudet ja velvollisuudet. Julkisen vallan kriisiviestinnässä viesti kohdistetaan usein aikuisille ja lisäksi myös kansalaisille. Näiden kategorioiden päällekkäisyydestä kertoo käsitevalintamme aikuiskansalainen.

Kolmanneksi kiinnitymme analyysissämme kategorioiden käytön yhteen seuraamukseen eli *moraalisen järjestyksen tuottamiseen* – tavallisen ja epätavallisen, normaalin ja epänormaalin sekä hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän välisten erojen näkyväksi tekemiseen (Jayyusi 1991; Raitakari & Juhila 2011; Juhila ym. 2012; Matarese & Caswell 2014, 48; Juhila & Hall 2017, 63–65). Kategorisointi ei ole neutraalia ihmisten luokittelua ja kuvaamista, vaan kategorisoinnit sisältävät usein olettamuksia moraalisisista ja normatiivisista hierarkioista. Esimerkiksi kategoriaan ”asiantuntija” liitämme kulttuurisesti voimakkaampaa yhteiskunnallista arvostusta kuin kategoriaan ”maallikko” tai miellämme ”asunnottoman” olevan kauempana yhteiskunnan (valta)keskuksesta kuin ”asunnon omistajan” tai ”asuntosijoittajan”.

Hyödynnämme analyysissämme edellä kuvattua ajatusta aikuiskansalaisen kategorian päätelmärikkaudesta, julkisen vallan ja aikuiskansalaisen kategoriaparista sekä kriisiviestinnässä tuotetusta moraalista järjestyksestä tavoittaaksemme sen, kuinka koronapandemian kriisiviestinnässä käytetään suostuttelevaa ja tuottavaa valtaa. Analyysin ensimmäisessä osassa erittelemme ”tavallisen” aikuiskansalaisen kategoriaa ja siihen liittyviä määreitä koronapandemian kriisiviestinnässä. Toisessa osassa jäsen-

nämme poikkeamia aikuiskansalaisen kategoriaan ja teemme näkyväksi kriisiviestinnässä määrittyvät erot aikuiskansalaisten välillä. Tällöin tulee tunnistetuksi koronapandemian ajassa realisoitua ymmärrys tavoiteltavasta tavallisuudesta ja siihen nähden marginaalisesta olemisesta ja toiminnasta.

Aikuiskansalainen pandemian taltuttajana

Tässä osiossa keskitymme tarkastelemaan koronaolosuhteissa vallitsevaa kriisiviestinnän tapaa, jossa julkinen valta puhuttelee ja opastaa suoraan aikuiskansalaista. Ensimmäinen aineisto-ote on pääministerin puheesta. Ennen otetta ministeri kertoo, että julkisen vallan tavoite on hidastaa ja estää koronapandemian etenemistä vähentämällä ihmisten välisiä kontakteja ja rajoittamalla liikkumista.

Onnistuaksemme tarvitsemme suomalaisten ihmisten apua. Jokaisen on omalta osaltaan noudatettava suosituksia ja rajoituksia, jotta viruksen leviämistä voidaan hillitä. Jokaisen meistä vastuulla on suojella omaa, läheistensä ja muiden kanssaihminen terveyttä. Suomi selviää tästäkin kriisistä, kun toimimme yhdessä.

[Pääministerin puhe 1.4.2020]

Pääministerin puhe on suunnattu kaikille suomalaisille ihmisille. Puheessa käytetään käsitteitä ”jokaisen” ja ”jokaisen meistä”, jolloin puhuja lukee itsensä ja muun hallituksen muiden kansalaisten tavoin ”meihin”. Näin aktivoituu aikuiskansalaisen kategoria, joka ei tunnista yksilöiden välisiä eroja, vaan siihen kuuluvat kaikki ”me”. Vaikka puhuttelussa ei suoraan tuoda esiin, että se on suunnattu aikuiskansalaisille eikä lapsille, oletamme, ettei julkinen valta ensisijaisesti vastuullista

lapsia koronaolosuhteissa oikein toimimisesta. Sen sijaan tulkitsemme vastuullistamisen kohteena olevan aikuiset, jotka ovat vastuussa myös lastensa ohjeistamisesta ja toiminnasta. Hyväksyttävän ja toivottavan aikuiskansalaisen kategoriaan liitetään kolme toimintoa: suositusten ja rajoitusten noudattaminen, vastuullisuus omasta (ja lastensa) toiminnasta sekä kanssaihminen terveyden suojelu. Näistä toiminnoista muodostuu myös koronaolosuhteiden moraalisen järjestyksen perusta. Ei-toivottavia poikkeamia normista ovat välinpitämättömyys suosituksia ja rajoituksia kohtaan, vastuuttomuus sekä riskien aiheuttaminen omalle tai toisten terveydelle. Kriisiviestinnän tavoitteeksi muodostuu se, että aikuiskansalainen omaksuu mainitut, julkisen vallan määrittelemät ”hyveet” ja toimii arjessaan omaehtoisesti niiden mukaisesti. Tämänkaltainen pyrkimys ja aikuiskansalaiseen vetoaminen voidaan tulkita suostuttelevan ja tuottavan vallan käytöksi.

Voidaan ajatella, että vallan käyttö kätkeytyy toivotun aikuiskansalaisen kategorisoimisen lisäksi aineisto-otteen painokkaaseen, vetoavaan, suoraan, liki käskevään sävyyn. Suoraan käskemistä pehmennetään tuomalla esiin aikuiskansalaisen henkilökohtaista vastuullisuutta ja väestön ”yhteishenkeä”. Aineisto-ote tuo hyvin ilmi, kuinka vapaissa länsimaissa aikuiskansalaista ei voi puhutella ”alamaisena”. Julkisen vallan tulee osoittaa kunnioittavansa aikuiskansalaisen vapautta ja itsemääräämisoikeutta – joskin samalla vahvasti määrittäen, kuinka näitä tulee annetussa tilanteessa toteuttaa. Julkisen vallan ja aikuiskansalaisen muodostama kategoriapari määritetty aineisto-otteessa siinä mielessä tasaveroiseksi, että molempia osapuolia ilmaistaan tarvittavan taistelussa koronapandemiaa vastaan. Julkinen valta ei onnistu tehtävässään, ellei aikuiskansalainen noudata rajoitustoimenpiteitä. Julkinen valta myöntää avoimesti tarvitsevansa aikuiskansalaisen apua, mikä antaa aikuis-

kansalaiselle valtaa kategoriaparin osapuolena. Kuten otteen lopusta käy ilmi, kriisistä selviäminen edellyttää molempien osapuolten yhteistyötä. Epäsymmetriaa suhteeseen kuitenkin tuo se, että tavoitteet ja rajoitustoimet ovat julkisen vallan määrittämiä ja asettamia: julkinen valta määrittyy velvoittajan asemaan ja aikuiskansalainen velvoitteiden vastaanottajan ja suorittajan asemaan.

Kun yhteiskunnassa keväällä 2020 siirryttiin valmiuslain perusteella käyttöön otetuista poikkeusoloista toteuttamaan normaalioloissa noudatettavia tartuntatautien torjuntatoimia, kriisiviestinnässä korostui entisestään vastuullisen ja ohjeita noudattavan aikuiskansalaisen rooli koronapandemian taltuttajana:

Kun siirrymme koronan hallinnassa uuteen vaiheeseen eli puremme rajoituksia asteittain, korostuu jokaisen kansalaisen, yrityksen ja yhteisön oma vastuullinen toiminta ja harkinta. Tilanne on yhä vakava. Siksi jokaisen meistä on huomioitava toiminnassamme oma ja kanssaihminen terveys. Kaikkien rajoitusten ja suositusten keskellä eniten on merkitystä sillä, miten itse toimimme. Suomalaiset ovat toimineet tähän asti erittäin vastuullisesti ja luotan siihen, että toimimme näin myös jatkossa.

[Pääministerin puhe 6.5.2020]

Kriisiviestinnässä koronapandemian hallinnan avaintekijäksi määritetään aikuiskansalaisen ja hänen yhteisöjensä oma, vastuullinen ja harkitseva toiminta. Aineisto-otteessa aikuiskansalaista puhutellaan ja kategorisoidaan sekä aktiivisesti toimivana yksilönä että osana laajempaa joukkoa (suomalaiset). Molemista asemista katsottuna vastuunotto nähdään velvollisuutena. Yksilöiden toiminta ja tekemiset määrittyvät kriittisiksi: päämi-

nisterin puheessa suurimman vastuun koronapandemiasta kantavat yksittäiset aikuiskansalaiset, jotka tekevät arjessaan käyttäytymistään koskevia valintoja. Julkisen vallan ja aikuiskansalaisen kategoriapari tulee näkyviin siinä, että julkisen vallan vastuuksi tarkentuu rajoitusten purkaminen sitten, kun niille ei ole enää perusteita. Lisääntyvässä vapaudessa aikuiskansalaisen vastuuksi puolestaan tulee osata käyttää vapauttaan tavalla, joka ei vaikeuta vakavaa tilannetta. Aikuiskansalaisen täytyy osata tehdä ”oikeat” valinnat arjessaan ja on kannettava niistä vastuu. Vastuullistamisen lisäksi positiivinen palaute – ”Suomalaiset ovat toimineet tähän asti erittäin vastuullisesti” – on kielellinen keino käyttää suostuttelevaa ja tuottavaa valtaa. Ilmaisemalla, että aikuiskansalaiselta tämänkaltainen toiminta on riittävää jatkossakin, julkinen valta ohjaa aikuiskansalaista haluttuun suuntaan ja pyrkii saamaan häntä ponnistelemaan väsymättä viruksen leviämistä vastaan.

Koronapandemian vastaisessa taistelussa moraalinen järjestys kilpistyy vastuullisuuden normiin. Vastuullinen aikuiskansalainen määritetään kriittiseksi toimijaksi koko kansakunnan selviytymisessä. Tällöin jokaisen ”normaalin”, solidaarisen ja hyveellisen aikuiskansalaisen tulee toimia kategoriaan liitettävien määreiden mukaisesti. Julkinen valta osoittaa kriisiviestinässään luottamusta aikuiskansalaisen kykyyn ja tahtoon toimia ”oikein”, kunhan suositukset ja ohjeet on laadittu ja niitä toistetaan riittävästi mediassa. Esimerkiksi THL antaa runsaasti toimintaohjeita suuntaamaan vastuullisen aikuiskansalaisen koronapandemia-arkea, muun muassa:

Suojaa suusi ja nenäsi kertakäyttönenäliinalla, kun yskit tai aivastat. Laita käytetty nenäliina välittömästi roskiin.

[THL 12.2.2020]

Kotioiloissa pätevät samat ohjeet kuin muidenkin tautien kohdalla, siivotaan jälkiä aktiivisesti ja vältetään esimerkiksi samojen pyyhkeiden käyttämistä.

[THL 9.3.2020a]

Jos olet vähääkään sairas, soita mummulle – älä mene käymään.

[THL 9.3.2020b]

Vältä lähikontaktia muihin, jos sinulla on hengitystieinfektion oireita. Älä mene töihin tai kouluun sairaana, älä myöskään vie sairasta lasta päivähoitoon tai isovanhemmille.

[THL 13.3.2020]

Jos sinun pitää pysyä kotona, pidä yllä terveellisiä elämäntapoja ja arjen hyviä rutiineja: syö terveellisesti, nuku riittävästi, kuntoile kotona tai liiku luonnossa, pidä yhteyttä puhelimitse ja netin kautta perheenjäseniisi ja ystäviisi.

[THL 15.3.2020]

Aineistomme kriisiviestinnästä valtaosa on käytännön ohjeiden välittämistä aikuiskansalaiselle. Koronapandemian arjessa tulee muun muassa osata yskiä ja niistää oikein, siivota ahkerasti ja mieluummin soittaa ikäihmisille kuin tavata heitä fyysisesti. Flunssaisena tulee välttää kaikkia lähikontakteja, olla töistä pois tai tehdä etätöitä. Oireilevien ja sairaiden lasten kanssa on pysyteltävä kotona. Julkinen valta antaa ohjeita myös karanteeniolosuhteiden tavalliseen ja hyvinvointia edistävään arkeen, jolloin aikuiskansalaisen ”oikein” käyttäytymisen ohjaaminen yltaa yksityiselämään, arkisiin valintoihin ja rutiineihin. Ajatuksena on, että terveet elämäntavat vahvistavat aikuiskansalaisen vastustuskykyä ja psyykkistä kestävyyttä. Elämäntapaohjeilla ja terveen elämän vaalimisella on keskeinen rooli koronapandemian vastaisessa taistelussa.

Osa ohjeista opettaa koronaolosuhteissa koko kansalle lanseeratua ”terveysturvallista käyttäytymistä”, kun taas osa sisältää neuvoja laajemmin (psykkisesti) terveelliseen elämään.

Aineisto-otteista voidaan lukea julkisen vallan vastuu ja tavoite suojella elämää ja terveyttä sekä tehdä tulkintaa siitä, kuinka tähän tavoitteeseen pyritään käyttämällä suostuttelevaa ja tuottavaa (asiantuntija)valtaa. Edellä olevat otteet perustuvat yhtäältä käskymuotoiseen, ehdottomaan ohjeistamiseen (”älä mene käymään”, ”suoja suusi”) ja toisaalta ei-ehdottomaan neuvontaan, joka jättää aikuiskansalaiselle enemmän harkintavaltaa (”vältä lähikontakteja”).

Viesti on suunnattu koko kansalle, mutta suositukset on muotoiltu niin, että puhuttelun kohde on yksittäinen aikuiskansalainen. Suostuttelevan ja tuottavan (asiantuntija)vallan käytön tunnistaa myös siitä, ettei suositusten ja ohjeiden noudattamatta jättämisestä ole sanktioitu. Tällöin vallan käyttö perustuu ennen kaikkia ohjeiden moraaliseen velvoittavuuteen sekä aikuiskansalaisten taipumukseen toimia esitetyn moraalisen järjestyksen mukaan ja ylläpitää näin ”hyvän” aikuiskansalaisen asemaansa. Henkilökohtainen, yksilöön vetoava esittämistapa osaltaan ilmentää julkisen vallan pyrkimystä suostutella aikuiskansalaista toimimaan kriisiviestinnässä tyypillisten yksinkertaisten käskyjen mukaan.

Julkinen valta tunnistaa ja tunnustaa koronaolosuhteiden aiheuttavan fyysisten terveysuhkien lisäksi psyykkisiä riskejä, kuten ahdistusta ja huolta. Siten julkinen valta osoittaa tiedostavansa, että aikuiskansalaiselle tilanne on psyykkisesti rankka. THL (15.3.2020) on hyödyntänyt Maailman terveysjärjestön WHO:n laatimia ohjeita ja listannut tapoja lievittää pelkoa:

On normaalia olla surullinen, hämmentynyt, peloissaan tai vihainen poikkeusolosuhteissa. Jos koet olosi hyvin vaikeaksi, kes-

kustele terveydenhuollon ammattilaisen kanssa. Puhu tunteitasi ihmisille, joihin luostat. Vähennä median, myös sosiaalisen median, ääressä käyttämäsi aikaa, jos koet uutisten herättävän sinussa huolta.

[THL 15.3.2020]

Julkinen valta normalisoi surun, hämmennyksen, pelon ja vihan tavallisiksi aikuiskansalaisen kokemiksi tunteiksi koronaolosuhteissa. Aikuiskansalaisen kategorian edustaja ei näin määrity poikkeavaksi, vaikka hänellä näitä tunteita olisikin. Julkinen valta oikeuttaa kategoriaparin ”tietävänä” osapuolena toisen osapuolen negatiiviset reaktiot, jotka toisessa tilanteessa voisivat tulla tulkituiksi ei-toivottaviksi, huolestuttaviksi ja mahdollisesti hoitoa vaativiksi. Lisäksi julkinen valta liittää aikuiskansalaisen kategoriaan olettamuksen toimijasta, joka lähtökohtaisesti seuraa (liiankin) tiiviisti terveyttä uhkaavia asioita (sosiaalisesta) mediasta ja uutisoinnista.

Aineistomme suosituksista ja ohjeista voi lukea moraalisen olettamuksen aikuiskansalaisesta, jolla on töitä, koti, lapsia ja läheisiä ihmisiä. Aikuiskansalaisen odotetaan olevan siisti ja hygieeninen sekä ottavan tarvittaessa yhteyttä terveydenhuoltoon. Oikein toimiva aikuiskansalainen tarkkailee omia ja läheistensä oireita ja vointia sekä ennaltaehkäisee terveystriskejä pitämällä itsestään huolta terveellisillä elämäntavoilla. Lisäksi hänellä on tahtoa, kykyä ja mahdollisuus pysytellä kotona, noudattaa turvavälejä, karanteeneja ja eristyksiä, pestä käsiä sekä välttää tarpeetonta oleskelua julkisilla paikoilla. Aikuiskansalainen käyttäytyy toivotulla tavalla, kun hän seuraa psyykkisen sietokykynsä rajoissa viestintää ja etsii tietoa aktiivisesti, jotta osaa toimia ohjeiden mukaisesti terveyttään vaarantamatta. Edellä kuvattuihin aikuiskansalaisen kategorian määreisiin tiivistyy koronaolosuhteissa julkisen vallan tavoittelema yksilön

vastuullisuuden moraalinen järjestys. Samalla kuitenkin myös tunnistetaan aikuiskansalaisen haavoittuvuus.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kriisiviestinnässä julkinen valta kategoriaparin yhtenä osapuolena toteuttaa vastuutaan ja valtaa antaa suoria, yksiselitteisiä ja käskeviä toimintaohjeita aikuiskansalaiselle, ja näin se suosittaa vahvasti toivottavia toimintatapoja. Samalla julkinen valta tulee määrittäneeksi, mikä on normaalia ja hyväksyttävää käyttäytymistä koronaolosuhteissa. Aikuiskansalainen puolestaan määrittyy kategoriaparin ”tietämättömäksi” osapuoleksi, määrittelyn ja informaatio-ohjauksen kohteeksi ja ohjeiden vastaanottajaksi. Kuitenkin määrittelyn ja informaatio-ohjauksen tavoite on vahvistaa aikuiskansalaista toimivana subjektina erityisissä koronaolosuhteissa. Ohjaamalla käyttäytymistä julkinen valta myös osoittaa huolenpitovastuutaan aikuiskansalaisestaan. Nämä tietynlaista moraalista järjestystä eli hyvän aikuisen ja kansalaisen standardia tuottavat kategorisointi- ja toimintatavat voidaan tunnistaa suostuttelevan ja tuottavan vallan käytön keinoiksi.

Vastuullisen aikuiskansalaisen kategoria on kriisiviestinnässä vallitseva, mutta ei kaikenkattava. Seuraavaksi tuomme esiin sitä, kuinka julkinen valta tunnistaa koronapandemian kriisiviestinnässä aikuiskansalaisten välisiä eroja.

Kriisiviestinnässä tunnistettavat aikuiskansalaisten erot ja erityistoimet

Koronapandemian kriisiviestinnässä julkinen valta käyttää myös valtaansa määritellä poikkeuslupaan tai erityiseen suojeluun oikeuttavat personoidut (ihmisiä koskevat) kategoriat. Aineistomme kriisiviestinnässä onkin tunnistettavissa aikuiskansalaisia, joiden osalta on tarpeen poiketa yleisohjeista tai joihin on tarpeen kohdistaa vastuullistamisen sijaan suojele-

via ja huolenpitoa tuottavia erityistoimenpiteitä. Tulkitsimme nämä kielelliset valinnat poikkeaman tuottamiseksi aikuiskansalaisen kategoriaan tai tämän kategorian moninaistumiseksi. Tällöin kriisiviestinnässä huomioitavat erot aikuiskansalaisten välillä ja siten siinä määrittyvät marginaaliset kategoriat tulevat näkyviksi. Tässä aluvuossa hyödyntämämme aineisto-otteet edustavat kokonaisaineistossa poikkeuksia. Niiden edustamaa kriisiviestintää on kokonaisaineistossa huomattavan vähän.

Julkinen valta tunnistaa kriisiviestinnässä välttämättömyyden tehdä rajoitustoimenpiteissä poikkeuksia aikuiskansalaisen perhe-, opiskelu- ja työtilanteen perusteella eli sallia näissä tilanteissa poikkeamista yleisistä koronaolosuhteiden ohjeista. Nämä elämäntilannemääreet eivät sinänsä tuota poikkeusta normaalksi määrittyvästä, ”tavallisesta” aikuiskansalaisen kategoriasta, koska aikuiskansalaisen odotetaan olevan aktiivisesti mukana perhe-, opiskelu- ja työelämässä. Pikemminkin nämä määreet muotoilevat koronaolosuhteissa rajoitusten suhteen etuoikeutettujen aikuiskansalaisten ryhmän. Etuoikeus perustuu aikuiskansalaisen erityisen vastuulliseen tehtävään yhteiskunnassa. Erojen määrittely on tuottavaa vallan käyttöä siinä mielessä, että näin julkinen valta osoittaa haluavansa aikuiskansalaisten opiskelevan, käyvän töissä ja hoitavan perheensä myös kriisitilanteessa.

Kun Suomessa julistettiin valmiuslain perusteella poikkeusolot, julkinen valta sai oikeuden poikkeuksellisten pakkotoimien käyttöön turvallisuuden nimissä. Valmiuslain nojalla esimerkiksi kouluissa siirryttiin etäopetukseen:

Poikkeuksellisesti kuitenkin järjestetään koulussa järjestettävä esiopetus sekä perusopetuksen 1-3 luokkien lähiopetus niiden vanhempien lapsille, jotka [joiden vanhemmat] työskentelevät yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla.

[Valtioneuvosto 16.3.2020]

Aikuiskansalaisen työnteke vaikeutuu huomattavasti, kun lasten koulunkäynti siirtyy koronaolosuhteissa etälaitteiden varassa koteihin. Julkinen valta tiedostaa tämän ja kategorisoi aikuiskansalaisten ryhmän, joiden lapsilla on ”poikkeuksellisesti” oikeus osallistua lähiopetukseen, ja koululla on velvollisuus järjestää sitä. Poikkeus asettaa kunnat vastuuseen järjestämään yhtäaikaaisesti lähi- ja etäopetusta. Aikuiskansalaiselta odotetaan, että hän osaa toimia ”oikein” sen mukaan, kuuluuko hän rajoitusten osalta etuoikeuksiin oikeuttavaan aikuiskansalaisen kategoriaan vai ei. Määrittely- ja erontekoperusteina toimivat lasten luokka-aste (esiopetuksesta kolmanteen luokkaan), aikuisen vanhemmuus sekä työskentely ”yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla”. Määritellyt poikkeukset mahdollistavat tiettyjen aikuiskansalaisten, joiden katsotaan olevan julkisen vallan toiminnan kannalta korvaamattomissa tehtävissä, häiriötöntä vastuunottoa työtehtävistään. Valmiuslakiin perustuen julkinen valta rajoitti myös ihmisten liikkumista Uudella maalla, tosin tämänkin rajoituksen soveltamisessa määriteltiin poikkeuksia:

Liikkuminen on kuitenkin sallittua viranomaistoiminnassa sekä työn, elinkeinon tai luottamustoimen harjoittamiseksi tai lakisääteisen velvollisuuden täyttämiseksi.

[Valtioneuvosto 25.3.2020]

Ihmisten liikkumisen rajoittaminen on kova julkisen vallan pakkotoimi erityisesti silloin, jos sen soveltamisessa ei voida tehdä poikkeuksia. Poikkeusoloissa liikkumisrajoitusten noudattamatta jättäminen eli lakisääteisen velvoitteen laiminlyönti tuottaa aikuiskansalaiselle sanktion, jolloin ei enää puhuta suostuttelevasta ja tuottavasta vallasta vaan suorasta vallan käytöstä. Aikuiskansalainen, joka suorittaa tiettyjä julkisen vallan määrit-

tämiä erityisen tärkeitä työtehtäviä, saa kuitenkin erivapauksia liikkumisessaan.

Aikuiskansalaiset ovat koronaolosuhteissa myös keskenään hyvin erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Julkinen valta viestittää olevansa valmis tekemään joitakin poikkeuksia liikkumisrajoi-
tuksiin henkilökohtaisen syyn perusteella:

Liikkumista ei myöskään rajoiteta, jos siihen on painava henki-
lökohtainen syy, kuten lapsen tapaamisoikeuden toteuttaminen
tai lähiomaisen kuolema.

[Valtioneuvosto 25.3.2020]

Julkinen valta osoittaa kunnioittavansa aikuiskansalaisen yksii-
löllisyyttä ja henkilökohtaista elämäntilannetta, jossa voi muo-
dostua ”painavia” perusteita liikkumiselle. Yksi esimerkki tästä
on lähiomaisen hautajaisiin osallistuminen. Julkinen valta kui-
tenkin pidättää itsellään osana viranomaistoimintaa oikeuden
ja vallan määritellä, mikä on ”painava henkilökohtainen syy” ja
mikä ei. Näissä tilanteissa aikuiskansalaisen kategoria moninais-
tuu sosiaalisin perustein. Poikkeuksien tekemisen voi ajatella
keinoksi ”pehmentää” pakkovaltaa. Määritellessään poikkeus-
tilanteita julkinen valta kategoriaparin vahvempana osapuo-
lena osoittaa tunnustavansa ja tunnustavansa aikuiskansalaisen
henkilökohtaisen elämän inhimilliset tarpeet. Samalla aikuis-
kansalaisen kategoria moninaistuu ja ”hajooa” edellä mainitun
kaltaisissa tapauksissa yksittäisten toimijoiden elämäntilanteen
huomioonottamiseksi ja arvioimiseksi.

Koronapandemian kriisiviestinnästä on tunnistettavissa
myös muita erityisryhmiin kuuluvia aikuiskansalaisia, joille toi-
sinaan kohdistetaan suoria ohjeita. Tavallisempaa kuitenkin on,
että muita tahoja (muun muassa kunnat, toiset aikuiskansalaiset
ja sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset) ohjataan ja vastuullis-

tetaan pitämään erityisryhmiin kuuluvista aikuiskansalaisista huolta. Tämä kategorisointiin perustuva erontekojen ja vastuullistamisketjujen (julkinen valta > aikuiskansalainen/kunta > erityisryhmään kuuluva aikuiskansalainen) tuottaminen voidaan tunnistaa suostuttelevan ja tuottavan vallan käyttämiseksi (ks. vastuullistamisketjusta myös Juhila ym. 2017; Raitakari ym. 2019). Niin sanottu vastuullistamisketju syntyy, kun julkinen valta käyttää valtaansa suunnata ja vastuullistaa aikuiskansalaista tai kuntaa toimimaan, pitämään huolta myös toisista, jolloin julkisen vallan tehtävä ja vastuu suojella ihmiselämää ja terveyttä toteutuu välillisesti. Näin julkinen valta ohjaa aikuiskansalaisten toimintaa etäältä vastuullistaen yhden tahon vastuuttamaan toista tahoja toimimaan tietyllä tavalla. Koronaolosuhteissa esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset toimivat etulinjassa julkisen vallan tekijöinä.

Kriisiviestinnässä tuotetaan ymmärrystä siitä, kuinka aikuiskansalaiset ovat koronapandemiassa eri (arvoisessa) asemassa ikänsä ja mahdollisten perussairauksiensa perusteella. Ikääntyneille ja monisairaille ihmisille koronavirustartunnan katsotaan olevan isompi riski, koska erityisesti heille sen aiheuttama tauti on usein hengenvaarallinen. Siten julkinen valta pyrkii varmistamaan erityisesti heidän selviytymistään koronaolosuhteissa:

Kuntien on poikkeustilan aikanakin tärkeää tukea ikääntyneiden hyvää ravitsemusta varmistamalla, että kaikilla kotona asuvilla ikääntyneillä on mahdollisuus riittäviin ja monipuolisiin aterioihin riippumatta siitä, ovatko he jo kotipalveluiden piirissä vai eivät.

[THL 19.5.2020]

Aikuiskansalaisen kategoriasta erotetaan ikääntyneet, joiden tukemiseen ohjeistetaan, suostutellaan ja vastuullistetaan hallituksen sijaan toisia julkisen vallan edustajia, kuntia. Koronapan-

demian aikana julkinen valta kantaa yleisesti huolta siitä, miten ikääntyneet selviytyvät ”eristyksissä”, johon edellä olevan aineisto-otteen voidaan nähdä liittyvän. Julkinen valta tunnistaa riskin siitä, että ikääntyneiden ravitsemus heikkenee, kun sosiaalisia suhteita ja esimerkiksi kaupassa käymistä pyritään rajoittamaan. Aineisto-otteessa vastuullistetaan kuntia toimimaan julkisen vallan asettaman tavoitteen mukaisesti. Ikääntyneen kategoria muodostaa poikkeuksen aikuiskansalaisen kategoriasta siinä merkityksessä, että jälkimmäiseen liitetään odotuksia aktiivisuudesta, itsenäisestä pärjäämisestä ja vahvasta toimintakyvystä. Kulttuurisesti ikääntyneen kategoriaan puolestaan liitetään merkityksiä mahdollisesti heikentyneestä terveydentilasta ja toimintakyvystä sekä tuen tarpeesta.

Ikääntyneitä ihmisiä ei kriisiviestinnässä niinkään puhutella suoraan tai opasteta aktiivisina ja vastuullisina aikuiskansalaisina, vaan he määrittävät julkisen vallan tuen ja suojelun kohteiksi. Kunnille suunnattu ohje tosin antaa sekä kunnalle että iäkkäälle aikuiskansalaiselle liikkumavaraa ja vapautta siinä, kuinka toteuttaa ohjetta käytännössä. Suostutteleva ja tuottava vallan käyttö voidaan paikantaa aineisto-otteesta kunnan toimintavapauden kunnioittamisesta ja pyrkimyksestä ohjata sitä vapaaehtoisuuteen perustuen tiettyihin tavoitteisiin. Itse toimintatapoja, joilla tavoitteisiin päästään ei määritellä, vaan niiden suhteen harkintavalta jätetään kunnalle itselleen. Edellä esitetyssä aineisto-otteessa moraalinen järjestys perustuu ennen kaikkea odotukseen siitä, että kunta osaa toimia vastuullisesti ja tarkoituksenmukaisesti.

Iäkkään aikuiskansalaisen suurempi riski sairastua vakavasti elämää ja terveyttä uhkaavalla tavalla tuottaa tilanteen, jossa julkinen valta kohdistaa häneen välillisesti erityistoimia myös kodin ulkopuolella. Seuraava aineisto-ote on uutisesta, joka käsittelee suun ja hampaiden hoidon turvallisuutta koronaolosuhteissa.

Yli 70-vuotiaiden ja muiden vakavan koronavirusinfektion riskiryhmiin kuuluvien turvallisuudesta huolehditaan erityistoimin. Hoito järjestetään niin, että riskiryhmät kohtaavat mahdollisimman vähän muita ihmisiä käyntinsä aikana.

[THL 20.5.2020]

”Yli 70-vuotiaat” ja muut riskiryhmiin kuuluvat muodostavat poikkeavan kategorian aikuiskansalaisesta siitä näkökulmasta, että tähän kategoriaan kuuluviin kohdistetaan julkisen vallan erityistoimia ja -kohtelua vastuullistamalla kuntaa ja sen ammatillisia sosiaali- ja terveydenhuollossa. Aikuiskansalaisen taas odotetaan selviytyvän yleisohjeiden avulla sekä kantavan vastuuta itsestään ja toisista. Esimerkiksi seuraavassa aineisto-otteessa julkinen valta odottaa aikuiskansalaisen ottavan vastuuta myös iäkkäiden ja muiden riskiryhmiin kuuluvien terveysturvallisuudesta huolehtimisesta:

Riskiryhmiin kuuluvien vointia kannattaa tiedustella päivittäin, korona-aikana ensisijaisesti puhelimitse tai muiden etäyhteydenpitovälineiden avulla. Tarvittaessa läheisen luo saa ja pitää mennä antamaan apua kuumuudelta suojaautumisessa.

[THL 16.5.2020]

Julkinen valta ohjeistaa ja vastuullistaa aikuiskansalaista toimimaan niin, että riskiryhmän kategoriaan kuuluvat ovat hänen seurannassaan ja huolenpitonsa kohteena. Aikuiskansalaisen kategoriaan liitetään voinnin tiedustelun, luokse menemisen ja avun antamisen toiminnot. Näin julkinen valta etäältä ohjaa ja siirtää julkisen ”suojeluvastuun” riskiryhmän kategoriaan määrittelystä ihmisestä aikuiskansalaiselle. Suostuttelevaa ja tuottavaa valtaa hyödyntäen julkinen valta nojaa moraaliseen järjestykseen siitä, että ”hyvä” aikuiskansalainen kategoriaparin osapuoli

lena ottaa vapaaehtoisesti vastuun huolehtia riskiryhmään kuuluvista läheisistään. Aikuiskansalaisen vastuulle jää riskiryhmiin kuuluvien tunnistaminen ja heihin kohdistettujen tarkkailu- ja suojelutoimien toteuttaminen käytännössä. Kategoriaparin toisena osapuolena julkinen valta pitäytyy tehtävässään määrittää riskiryhmiin kuuluvat ja heidän erityistarpeensa sekä osoittaa, millainen toiminta on heitä kohtaan moraalisesti oikein.

Koronapandemian kriisiviestinnässä ikääntyneiden ja muihin tartuntataudin riskiryhmiin kuuluvien ihmisten kohdalla syntyy siis kahdenlaisia vastuullistamisketjuja: suoraan kohdistetun viestinnän sijaan julkinen valta vastuullistaa yhtäältä kuntia ja muita viranomaisia ja toisaalta ”tavallisia” aikuiskansalaisia toimimaan julkisen vallan asettaman tavoitteen mukaisesti eli suojelemaan julkisen vallan aikuiskansalaisen kategoriasta erotuvia ihmisiä.

Suuraava aineisto-ote on ajalta, jolloin oli voimassa aikuiskansalaiselle suunnattu ”maskisuositus”. Julkinen valta suosittelee kriisiviestinnässään kasvomaskin käyttöä ahtaissa sisätiloissa silloin, kun kahden metrin turvavälejä ei ole mahdollista säilyttää. Kasvomaskeista muodostuu koronaolosuhteissa aikuiskansalaiselle merkittävä kuluerä, minkä julkinen valta tiedostaa:

Jokainen hankkii maskin itse, mutta kunnat huolehtivat, että maskeja on saatavilla kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleville ilmaiseksi suosituksen voimassaoloalueella.

[Valtioneuvosto 13.8.2020]

Yleisesti ottaen koronaolosuhteissa maskien käyttösuositus lähtee siitä, että aikuiskansalainen hankkii kasvomaskit itsenäisesti. Kuitenkin tarve tehdä sääntöön poikkeus tuottaa kriisiviestinnässä jaon ”itse maksaviin” ja ”kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleviin” aikuiskansalaisiin. Jälkimmäiseen aikuiskan-

salaisen kategoriaan kuuluvien kohdalla julkinen valta ohjeistaa kuntia antamaan kasvomaskeja ilmaiseksi. Ero aikuiskansalaisten välillä tehdään maksukyvyn perusteella, ei esimerkiksi toimintakykyrajoitteiden perusteella, vaikka myös ne voisivat estää aikuiskansalaista konkreettisesti hakemasta kasvomaskia. Tulkitsemme myös, että linjaus velvoittaa ja vastuullistaa kunta ratkaisemaan, ketkä kuuluvat tähän ”kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien” kategoriaan ja kuinka maskit saadaan juuri kyseiseen ryhmään kuuluvan aikuiskansalaisen saataville. Haavoittuvassa asemassa oleva on yleistyvä ilmaus, jolla korvataan poliittisessa retoriikassa esimerkiksi huono-osaisuuden tai syrjäytyneen käsitteitä (Kuronen tässä teoksessa). Ilmaukseen sisältyy kuitenkin yhtä lailla oletus heistä, jotka jollakin tavalla eroavat tavallisesta, itsenäisesti pärjäävästä, tässä tapauksessa itse kasvomaskit maksavasta aikuiskansalaisesta.

Poikkeusohje kasvomaskien hankkimisesta julkisin varoin mahdollistaa kasvomaskin käyttösuosituksen noudattamisen hänellekin, jolle kasvomaskien hankkiminen ei ole taloudellisista syistä mahdollista. Julkinen valta kategoriaparin toimintaohjeita antavana osapuolena tunnistaa ja tunnustaa, että haavoittuvassa asemassa olevalle aikuiskansalaiselle maskisuosituksen noudattamisen edellytyksenä on julkisen vallan taloudellinen tuki. ”Haavoittuvassa asemassa olevan” aikuiskansalaisen vastuulle jää selvittää, missä ilmaisia kasvomaskeja on saatavilla, ja hakea niitä. Ohjeistuksessa ei puhutella ”haavoittuvassa asemassa olevaa” aikuiskansalaista vaan kuntaa. Kuntaa lähestytään itsenäisenä ja vapaana tahona, jolle jää valtaa määrittää, mitä maskien saatavuudesta ”huolehtiminen” tarkoittaa annetun ohjeen näkökulmasta. Näin myös maskisuosituksen kohdalla syntyy vastuullistamisketju julkiselta vallalta kunnan kautta aikuiskansalaisen kategoriasta erottuvalle kaikkein heikoimmassa asemassa olevalle ihmiselle. Myös seuraavassa kunnalle

suunnatussa ohjeessa itse kriisiviestinnän saavutettavuuden (ei vain maskien) tulkitaan tuottavan eroa ”tavallisiin” ja ”erilaisiin” aikuiskansalaisiin.

Myös asianmukaisista tulkkauspalveluista on huolehdittava. Väestönosa, joka ei puhu tai ymmärrä suomea tai ruotsia tai on lukutaidoton, tulee myös informoida sekä COVID-19:sta että sitä koskevista toimintaohjeista heille soveltuvin menetelmin (esim. ohjevideot, selkokielinen viestintä ja tulkkauspalvelu).

[STM 16.4.2020]

Julkinen valta käyttää valtaa määrittämällä kuntien viestintätoimintaa velvoittavan normin: ”asianmukaisista tulkkauspalveluista on huolehdittava.” Tarkkaan ei kuitenkaan määritellä, mitä kulloinkin tarkoitetaan ”asianmukaisilla” tai milloin voidaan katsoa, että palvelusta on ”huolehdittu”. Tämä tuo ohjeen noudattamiseen suostuttelevalle ja tuottavalle vallalle tyypillistä tulkinnanvaraisuutta. Julkinen valta asettaa toiminnan (moraaliseksi) tavoitteeksi ja lähtökohdaksi ottaa huomioon ”erilaiset” aikuiskansalaiset. Kuntaa puhutellaan kuitenkin itsemäärävänä tahona, jolla on oikeus ja velvollisuus soveltaa yleisohjetta paikallisissa olosuhteissa.

Julkinen valta osoittaa tunnistavansa ja määrittelee aikuiskansalaisen kategoriasta poikkeavan aikuiskansalaisen, joka ei välttämättä tavoita kriisiviestintää ilman hänelle suunnattuja erityistoimia. Kielitaito toimii aikuiskansalaisia erottelevana tekijänä ja perusteena soveltaa viestinnässä poikkeavia menetelmiä. Suostuttelevan ja tuottavan vallan perusedellytys on, että asiantuntijatieto ja siihen perustuva julkisen vallan informaatio-ohjaus tavoittaa aikuiskansalaiset. Edellä esitetty aineisto-ote osoittaa tämän olevan joissakin tilanteissa uhattuna. Aikuiskansalaisen kategoriaan piiloutuukin kulttuurinen olet-

tamus taidosta lukea, kirjoittaa ja ymmärtää valtaväestön kieltä.

Muodostuvassa vastuullistamisketjussa julkinen valta ohjaa etäältä kuntia vuorostaan ohjeistamaan ja vastuullistamaan henkilöstöään sen huolehtimisesta, että kriisiviestintä tavoittaa kaikki ”erilaiset” aikuiskansalaiset kieli- ja lukutaidosta riippumatta. Kategorisointiin perustuvia erontekoja aikuiskansalaisten välillä ja ”vastuullistamisketjuja” hallituksen, kunnan ja kunnan henkilöstön välillä voidaan paikantaa myös sosiaali- ja terveysministeriön (STM) ohjeesta erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palveluiden järjestämisestä koronaolosuhteissa:

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa toteutettaessa on aina kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Poikkeukselliset olot korostavat tätä tarvetta. Avun tarpeen kasvaessa helposti saavutettavia ohjaus- ja neuvontapalveluja on lisättävä, ottaen huomioon ihmisryhmät, joille etä- tai puhelinneuvonta ei ole mahdollista. Matalan kynnyksen ohjaus- ja neuvontapalvelujen lisäksi erityisesti tilapäis- ja hätämajoituksen ja huolenpidon saatavuudesta niitä tarvitseville asiakasryhmille on huolehdittava ja lisättävä kapasiteettia tarvittaessa. Myös asunnottomille tarjottavilla päivätoiminnan palveluilla on mahdollista tavoittaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ja huolehtia heidän välttämättömien perustarpeiden lisäksi myös tarpeellisen epidemiaan liittyvän ohjauksen ja neuvonnan saamisesta.

[STM 16.4.2020]

Aineisto-otteessa julkinen valta erottaa aikuiskansalaisen kategoriasta ”erityistä tukea tarvitsevat”, ”ihmisryhmät, joille etä- tai puhelinneuvonta ei ole mahdollista”, ”asunnottomat” ja ”erityisen haavoittuvassa asemassa olevat”. Näiden kategorioiden jäsenille suunnatuista palveluista ja niiden helposta saavutettavuudesta

desta kunnan tulee huolehtia ja tarvittaessa lisätä palveluidensa kapasiteettia. Ohje on kirjoitettu passiivimuodossa, jolloin ohjeen kohde tai aktiivinen toimeenpanija jää ilmaisematta. Voidaan kuitenkin olettaa, että puhuttelun kohteena ovat kunnat sekä niissä toimivat viranomaiset ja sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset sekä asunnottomien palveluita tarjoavat järjestöt ja yritykset. Julkinen valta käyttää suostuttelevaa ja tuottavaa valtaa ensinnäkin nostamalla esille marginaaliin määrittävien aikuiskansalaisten avuntarpeen lisääntymisen koronolosuhteissa sekä toiseksi asettamalla moraaliseksi tavoitteeksi heidän eduistaan huolehtimisen. Julkinen valta myös neuvoo, kuinka tavoittaa erityisen haavoittuvassa asemassa olevia aikuiskansalaisia. Näiden voidaan katsoa olevan tärkeitä puolesta puhumisen tekoja yhteiskunnan marginaaliin määrittyvän aikuiskansalaisen puolesta. Kuitenkin samalla, kun asunnottomia ja muita erityisen haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ei puhutella suoraan, viestinnässä ohitetaan ja menetetään mahdollisuus vahvistaa näihin ryhmiin kuuluvan aikuiskansalaisen omaa toimijuutta ja aktiivisuutta kriisitilanteessa.

Yhteenvetona toteamme, että kriisiviestinnästä voidaan tunnistaa ”etuoikeutettujen”, erityisen vastuullisten aikuiskansalaisten kategoria, johon kuuluvilla on erityisten tärkeä asema yhteiskunnan toimivuuden ja turvallisuuden näkökulmasta. Siksi julkinen valta kohtelee heitä ja heidän lapsiaan erityisellä tavalla kriisitilanteessa. Lisäksi aikuiskansalaisen kategoria hajoo ”sosiaalisin perustein eri elämäntilanteessa olevaan”, ”ikäntyneeseen”, ”riskiryhmään kuuluvaan” ja ”erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan” aikuiskansalaisen kategoriaan. Näiden kategoriaryhmien kohdalla suora aikuiskansalaisen puhuttelu, valistaminen ja vastuullistaminen kääntyy kriisiviestinnässä epäsuoremmaksi ohjeistamiseksi sekä ”vastuullistamisketjujen” rakentamiseksi julkisen vallan, kunnan ja sen henkilöstön,

palveluntuottajien sekä tavallisten aikuiskansalaisten ja tästä poikkeavien aikuiskansalaisten välille.

Johtopäätökset: Julkinen valta toivotun aikuiskansalaisen muokkaajana

Olemme tässä luvussa tarkastelleet aikuiskansalaisen kategorian tuottamista ja siitä poikkeavien aikuiskansalaisten määrittelyä julkisen vallan hallintakeinona koronapandemian kansallisessa kriisiviestinnässä. Tarkoituksenamme on ollut tehdä näkyväksi julkisen vallan väestön käyttäytymistä ohjaavaa suostuttelevaa ja tuottavaa vallan käyttöä, joka samalla tuottaa käsityksiä toivottavasta tavallisuudesta ja yleisestä normista sekä tästä poikkeavista marginaalisista tilanteista ja aikuiskansalaisten ryhmistä. Tavoitteemme oli ensinnäkin tuottaa empiirinen esimerkki konstruktionistisesta marginaalisaatiotutkimuksesta, jossa hyödynnetään ajatusta marginaalisuudesta sosiaalisesti tuotettuina rajoina, eroina ja kategorioina (ks. Juhila 2006, 104). Toiseksi tarkoitus oli sosiaalityön näkökulmasta reflektoida julkista (kriisi)viestintää puheavaruutena, jossa luodaan käsityksiä myös aikuissosiaalityön asiakkaista. Sosiaalityössä on tärkeää käyttää, mutta myös kriittisesti reflektoida suostuttelevan ja tuottavan vallan käytön mahdollisuuksia aikuiskansalaisen toiminnan ohjaamisessa ja toimijuuden muokkaamisessa.

Aineistomme luonnetta ja siinä muodostuvia kategorisoin- teja osaltaan selittää, että äkillinen koronapandemia edellyttää julkiselta vallalta kriisiviestintää, jossa tarkoituksellisesti korostuvat yksisuuntaiset, yksiselitteiset ja ”käskevät” toimintaohjeet sekä eri osapuolien motivointi toimimaan johdon ja asiantuntijoiden esittämällä tavalla vakavassa tilanteessa. Kriisiviestinnässä tarvitaan selkeitä kategorioita sekä luokitteluja ja näihin perustuvia toimintaohjeita, jotta väestön toimintaa voidaan

ohjata tehokkaasti vaikeissa, usein nopeaa toimintaa vaativissa tilanteissa ja näin suojella elämää ja terveyttä. Näin myös kategorioiden tuottaminen sekä suostutteleva ja tuottava valta sosiaalisena toimintana on tavallista näkyvämpää.

Tutkimuksemme osoittaa, kuinka julkinen valta tuottaa osana hallintaa vastuullisen, suosituksia noudattavan, kriisitietoisien, itsestään ja toisista huolta pitävän ”hyvän” aikuiskansalaisen kategorian sekä tähän kytkeytyviä toimintoja ja määreitä. Viestintä perustuu olettamukseen ja luottamukseen aktiivisesta, pystyvästä, työssäkäyvästä ja (sosiaalisen) median uutisointia seuraavasta aikuiskansalaisesta. Tämän ”tavallisen” aikuiskansalaisen tehtäväksi määrittyy ohjeen vastaanottaminen ja sen mukaan toiminen. Häntä julkinen valta puhuttelee suoraan ja opastaa enemmän tai vähemmän käskevästi. Aikuiskansalaista myös vastuullistetaan voimakkaasti yksilötoimijana ja kansakunnan jäsenenä. Samaa aikaan julkinen valta tunnistaa ja tunnustaa koronaolosuhteiden olevan aikuiskansalaiselle (psykkisesti) raskaita aikoja, mikä on sekin annettu tilanteessa tavallista. Aikuiskansalainen saa kriisiviestinnässä vastuullisen roolin koronapandemian taltuttajana, jolloin hänen tulee tietää ja osata arvioida, kuinka toimia terveysturvallisesti vaihtuvissa sosiaalisissa tilanteissa.

Kriittisesti voidaan kysyä, kohdistuuko kriisiviestinnässä ”tavalliseen” aikuiskansalaiseen liian suuri vastuu globaalin, herkästi tarttuvan virustaudin taltuttajana. Suostuttelevan ja tuottavan vallan tehokkuus perustuu paljolti aikuiskansalaisen pelkoon tulla kategorisoiduksi ”taltuttajan” sijasta ”tartuttajana”. Suostuttelevan ja tuottavan vallan voima on yleisemmin siinä, että pyrimme enimmäkseen toimimaan sen mukaan, mitä meiltä odotetaan, mikä on yleisesti nähty arvostetuksi, ihmiselle hyväksi ja hyödylliseksi. Valta on siellä, missä kulloinkin tuotetaan hegemonista diskurssia ”hyvästä”, ”hyödyllisestä” ja ”välttämättömästä” aikuiskansalaisen toiminnasta.

Tulostemme mukaan julkinen valta tunnistaa kriisiviestinnässään myös tarpeen tehdä eroja aikuiskansalaisten välillä esimerkiksi iän, terveyden, ammatin, elämäntilanteen ja varallisuuden perusteella sekä luoda näihin perustuvia poikkeuksia yleisiin koronaolosuhteiden ohjeistuksiin (ks. myös Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen... 2020). Näin syntyy erityisen tärkeiden eli ”etuoikeutettujen”, ”sosiaalisen perustein erilaisten”, ”riskiryhmiin kuuluvien” ja ”erityisen haavoittuvassa asemassa” olevien aikuiskansalaisen kategoriat. Erityisen tärkeiden aikuiskansalaisten kategoria viittaa aikuiskansalaiseen, joka osoittaa erityisen arvokkaana pidettyä aktiivisuutta ja vastuullisuutta. Tällaista toimintaa ovat esimerkiksi työskentely yhteiskunnan toiminnan kannalta kriittisillä aloilla sekä ylipäättään työnteko, opiskelu ja vanhemmuus (lasten tapaaminen). Nämä kategoriasidonnaiset toiminnot ja piirteet tuottavat oikeuden poikkeuksiin koronarajoituksissa. (Etu)oikeudet poiketa yleisohjeista ovat keino ”pehmentää” (pakko)valtaa ja osoittaa, että julkinen valta tunnistaa aikuiskansalaisten (erilaisen) arvon ja erilaiset elämäntilanteen.

”Sosiaalisiin perustein erilaisten”, ”riskiryhmiin kuuluvien” ja ”erityisen haavoittuvassa asemassa” olevien aikuiskansalaisen kategorioilla tehdään näkyväksi erityistä suojelua edellyttäviä erityisryhmiä ja haavoittuvassa asemassa olevia aikuiskansalaisia. Erityistoimien kohteiksi kriisiviestinnässä määrittyvät esimerkiksi ikääntyneet, lukutaidottomat, asunnottomat tai muuten haavoittuvassa asemassa olevat aikuiskansalaiset. Edellä mainittuihin kategorioihin kuuluvilta julkinen valta ei odota samalla tavalla vahvaa henkilökohtaista vastuunottoa kuin ”tavalliselta” aikuiskansalaiselta.

”Erilaisen” aikuiskansalaisen kategorian jäsen määrittyy kunnan ja ”tavallisten” aikuiskansalaisen vastuulle, jolloin rakentuu tutkimuksessamme kuvattuja vastuullistamisketjuja eri

tahojen välille. Vastuullistamisketjuja tuottamalla julkinen valta suuntaa kuntia ja niiden ”tavallisia” aikuiskansalaisia huolehti-
maan koronaolosuhteissa tunnistetuista ”erilaisista” toisista, jolloin itse asiassa täyttyy välillisesti julkisen vallan vastuulla oleva haavoittuvassa asemassa olevan väestön suojelutehtävä. Kun julkinen valta ohjeistaa toimimista koronaolosuhteissa, ”erilaisten” aikuiskansalaisten osalta puhuttelun ja vastuullistamisen kohteena on kunta, ei ”erilainen” aikuiskansalainen itse. Julkinen valta ei siten kohdista viestiään suoraan esimerkiksi asunnottomuutta kokevalle aikuiskansalaiselle sanomalla vaikka näin: ”Jos koet elämässäsi asunnottomuutta ja vaikeutta suojautua koronapandemialta, on tärkeää, että otat yhteyttä kuntasi aikuissosiaalityöhön, heidän vastuullaan on auttaa sinua.” Länsimaalaisissa yhteiskunnissa myös alueilla ja kunnilla mielletään olevan tiettyyn rajaan asti vapauksia ja itsellistä toimivaltaa, jolloin julkinen valta puhuttelee kriisiviestinnässä kuntia (ei vain aikuiskansalaisia) itsemäärävinä tahoina.

Kirsi Juhila (2006, 104) määrittelee marginaalisuuskäsitteen perustuvan rajojen muodostamiseen tavallisen ja tästä poikkeavan välillä: ”Raja syntyy suhteessa johonkin vallitsevaan ja normaalina pidettyyn, johon nähden toinen on sivussa.” Tutkimuksemme tekee näkyväksi, kuinka tämänkaltainen rajojen tuottaminen aktivoituu kriisiviestinnässä. Tarkastelumme kontekstia, koronapandemiaa ja kriisiviestintää, voidaan pitää itsessään marginaalisena – tavallisempaa on yhteiskunnallinen toiminta, jonka lähtökohtana ei ole akuutissa kriisissä selviytyminen. Katsomme kuitenkin, että aineistossamme esiintyvät tavat määritellä tavallista ja tästä poikkeavaa aikuiskansalaista sekä vastuukysymyksiä ovat länsimaissa tavanomaisia (ks. Juhila ym. 2017). On tärkeää tarkastella tilannekohtaisesti, ketkä määrittävät kulloinkin tavallisen aikuisen kategoriaan ja ketkä sen ulkopuolelle. Keillä on mahdollisuuksia omaksua ja toimia

odotetut aikuiskansalaisen tavoin? Kuinka käy heidän, jotka eivät halua tai kykene käyttäytymään hallinnon edellyttämällä tavalla? Määrittelytavat ja tuotetut kategoriat ovat merkityksellisiä, sillä ne ohjaavat toimintaa ja vastuun jakautumista sosiaalisissa tilanteissa niin globaalisti, kansallisesti kuin paikallisestikin.

Esimerkkinä kriisiviestintään kohdistuvasta vastapuheesta (ks. käsitteestä Juhila 2004; Jokinen ym. tässä teoksessa) voidaan pitää koronapandemian olemassaolon kieltävää, rokotevastaista ja jopa salaliittoteorioita kehittävää ihmisjoukkoa, joka asettuu vastustamaan julkisen vallan toimia (Jallinoja ym. 2021). Tämän vastapuheen tutkiminen olisi jatkossa tärkeää ja kiinnostavaa, sillä näin todennäköisesti käsityksemme monipuolistuisi jännitteisestä julkisen vallan ja aikuiskansalaisen kategoriaparista.

Suostuttelevan ja tuottavan vallan käyttöä voidaan kuitenkin pitää tehokkaana keinona, jolla länsimaalaisissa demokratioissa voidaan yrittää hallita erilaisia kriisitilanteita. Samalla on hyvä tiedostaa, että sillä tuotetaan myös seurauksia, joita ei välttämättä havaita, kun nopea toiminta on välttämätöntä. Siten suostuttelevan ja tuottavan vallan (kriittiset) analyysit eri konteksteista ovat tärkeitä niin yhteiskuntapolitiikassa kun sosiaalityössä. Keskeistä on, ettei ihmisten itsemääräämisoikeutta, kuten oikeutta määrittää oman hyvän elämänsä ehtoja ja tapoja toteuttaa aikuiskansalaisen kategoriaa, rajoiteta tarpeettomasti suojelun nimissä.

Kirjallisuus

- Asetus viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta 1030/1999.
- Alhanen, Kai (2007) *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'in filosofiassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Brown, Brian J. & Sally Baker (2012) *Responsible citizens: Individuals, health and policy under neoliberalism*. Lontoo: Anthem Press.
- Dean, Mitchell (1999) *Governmentality. Power and rule in modern society*. Lontoo, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Eglin, Peter & Stephen Hester (2003) *The Montreal massacre: A story of membership categorization analysis*. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Foucault, Michel (1988) Technologies of the self. Teoksessa L. H. Martin, H. Gutman & P. H. Hutton (toim.) *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*. Lontoo: Tavistock, 16–49.
- Foucault, Michel (1991) Governmentality. Teoksessa G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (toim.) *The Foucault effect: Studies in governmental rationality*. Lontoo: Harvester Wheatsheaf, 87–104.
- Hallintolaki 434/2003.
- Hekkala, Marja & Anna Pekkarinen (2021) Sosiaalityö, korona ja julkinen viestintä -aineisto. Julkaisematon aineisto.
- Helén, Ilpo (2004) Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault'lainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Reijo Rahkonen (toim.) *Sosiologia nykikeskusteluja*. Helsinki: Gaudeamus, 206–236.
- Hiilamo, Heikki (2021) *Koronakriisin sosiaalinen velka*. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätö.
- Huhtala, Hannele & Salli Hakala (2007) *Kriisi ja viestintä: Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hyvinvoinnin ja tasa-arvon vahvistaminen koronakriisin aikana ja sen jälkeen (2020) Valtioneuvoston julkaisuja 2020:19. Helsinki: Valtioneuvosto.
- Häikiö, Liisa & Riikka Lämsä & Markku Peltonen (2021) Koronapandemia: Kenen kriisi? *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 38:3, 207–208.
- Jallinoja, Piia & Jonas Sivelä & Esa Väliverronen (2021) Valtavirtaa ja vastavirtaa: Koronakriisityöt yhteydessä halukkuuteen ottaa koronarokotus. *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 137:19, 2061–2068.
- Jayyusi, Lena (1991) Values and moral judgements: Communicative praxis as a moral order. Teoksessa Graham Buttom (toim.) *Ethnomethodology and the human sciences*. Cambridge: Cambridge University Press, 227–251.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila (2016) Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 75–104.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.
- Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2008) Aikuisuus sosiaalityössä. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino, 82–108.
- Juhila, Kirsi (2009) Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä: Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 47–66.

- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi (2021a) *Kategoria-analyysi*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/metelmaopetus/> (viitattu 29.10.2021).
- Juhila, Kirsi (2021b) *Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet*. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarasto. <https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/metelmaopetus/> (viitattu 29.10.2021).
- Juhila Kirsi & Christopher Hall (2017) *Analysing the management of responsibilities at the margins of welfare practices*. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 57–79.
- Juhila, Kirsi & Arja Jokinen & Eero Suoninen (2012) *Kategoria-analyysin teesit*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraali: Johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 45–87.
- Juhila, Kirsi & Åsa Mäkitalo & Martine Noordegraaf (2014) *Analysing social work interaction: Premises and approaches*. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (toim.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. Lontoo: Routledge, 9–24.
- Juhila, Kirsi & Suvi Raitakari & Cecilia Hansen Löfstrand (2017) *Responsibilisation in governmentality literature*. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 11–34.
- Kuntalaki 410/2015.
- Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.
- Lenke, Tomas (2001) *The birth of bio-politics: Michel Foucault's lecture at the College de France on neo-liberal governmentality*. *Economy and society* 30:2, 190–207.
- Lepper, Georgia (2000) *Categories in text and talk: A practical introduction to categorization analysis*. Lontoo: Sage.
- Marin, Marjatta (2005) *Aikuisuus ja keski-ikäisyys*. Teoksessa Anne Sakari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa*. Tampere: Vastapaino, 225–266.
- Matarese, Maureen & Dorte Caswell (2014) *Accountability*. Teoksessa Hall Christopher, Kirsi Juhila, Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (toim.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. Lontoo: Routledge, 44–60.
- Miller, Peter & Nikolas Rose (2008) *Governing the present: Administering economic, social and personal lives*. Cambridge: Polity Press.
- Mäkitalo, Åsa (2014) *Categorisation*. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Maureen Matarese & Carolus van Nijnatten (toim.) *Analysing social work communication: Discourse in practice*. Lontoo: Routledge, 25–43.
- Perustuslaki 731/1999.
- Puolustustilalaki 1083/1991.
- Rapeli, Merja (2017) *The role of social work in disaster management in Finland*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Günther & Ilkka Vuorinen (2022) *Neuvottelut toimijuudesta aikuisosiaalityön asiakkaiden kotikäynnillä: Selontekoja ja vastarintaa*. Teoksessa Suvi Raitakari, Kirsi Günther & Jenni-Mari Räsänen (toim.) *Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus*. Tampere: Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-038-0>

- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila (2011) Moraalinen järjestys ja aikuisuuden odotukset ammatillisessa vuorovaikutuksessa: Esimerkkinä mielenterveyskuntoutus. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011, 189–214.
- Raitakari, Suvi & Kirsi Juhila & Jenni-Mari Räsänen (2019) Responsibilisation, social work and inclusive social security in Finland. *European journal of social work* 22:2, 264–276.
- Raitakari, Suvi & Nicholas Permin Berger (2017) Making active citizens in the community in client-worker interaction. Teoksessa Kirsi Juhila, Suvi Raitakari & Christopher Hall (toim.) *Responsibilisation at the margins of welfare services*. Lontoo: Routledge, 106–127.
- Rose, Nikolas (1990) *Governing the soul: The shaping of the private self*. Lontoo: Routledge.
- Rose, Nikolas (2000) Government and control. *The British journal of criminology* 40:2, 321–339.
- Sacks, Harvey (1972) An initial investigation of the usability of conversational data for doing sociology. Teoksessa David Sudnow (toim.) *Studies in social interaction*. New York: Free Press, 31–74.
- Sacks, Harvey (1992) Teoksessa *Lectures on conversation*. Gail Jefferson (toim.) Oxford: Blackwell.
- Turvallisuuskomitea (2017) Yhteiskunnan turvallisuusstrategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 2.11.2017. https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf (viitattu 29.4.2021).
- Valmiuslaki 1552/2011.
- Valtioneuvoston kanslia (2019) Valtionhallinnon tehostetun viestinnän ohje. Viestintä normaalioloissa ja häiriötilanteissa. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:23. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161972/VNK_2019_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 29.4.2021).
- Valtioneuvosto (2020) Hallitus antoi eduskunnalle lisätalousarvioesityksen koronaviruksen vuoksi. <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-antoi-eduskunnalle-lisatalousarvioesityksen-koronaviruksen-vuoksi> (viitattu 4.9.2021).
- Voutilainen, Tomi (2019) *Oikeus tietoon: Informaatio-oikeuden perusteet*. Helsinki: Edita.